

5. Жевага С. І Роль фізкультурної освіти у патріотичному вихованні молоді. *Проблеми освіти* 72. С. 46–50.

6. Коба М. М. Патріотичне виховання курсантів у вищому навчальному закладі. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 256–260.

7. Медведєв В. С., Шевченко О. М. Психологічні особливості патріотичного виховання курсантів у вищих навчальних закладах МВС України. *Юридична психологія і педагогіка*. 2011. № 1. С. 123–130.

8. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ Міністерства освіти і науки України від 29 лип. 2019 р. № 1038. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>.

9. Федоренко О. І. Форми і засоби національно-патріотичного виховання в підготовці майбутніх правоохоронців. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. наук.-практ. конф. (Харків, 2 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 26–28.

Бостан Сергій Костянтинович,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Інституту управління та права
Національного університету «Запорізька
політехніка», доктор юридичних наук,
професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТІЙНО- ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ В ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Кафедра теорії держави та права НАВС, на базі якої проводиться ця науково-теоретична конференція, має добрі традиції в організації і проведенні таких заходів. Серед таких традицій відзначимо зокрема щорічну їх періодичність та різноманітну тематику, зумовлену науковими інтересами колишніх співробітників, котрі, нажаль, пішли з життя. Сьогоднішня конференція присвячена пам'яті С. М. Легуші, доброї, щирої людини (з яким ми, незважаючи на різницю у віці,

міцно дружили), зразкового сім'янина, перспективного викладача та науковця, який цікавився насамперед науковими проблемами правового виховання майбутніх правоохоронців. Отже не випадково в цьому ж руслі заявлена тематика конференції, одержані в ході її проведення результати можна буде вважати своєрідним продовженням роботи, яка здійснювалась С. М. Легушою у справі правового і патріотичного виховання молоді в сучасних умовах.

Виховання як планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування заздалегідь сформульованих настанов, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, є найважливішою функцією суспільства з часів виникнення людської цивілізації. Воно має цілий комплекс засобів індивідуального і масового впливу, серед яких особливе значення має система понять та термінів, оволодіння якими сприяє формуванню відповідно настанов та ціннісних орієнтацій людини. Коло та зміст цих понять і термінів значною мірою зумовлювався певними обставинами, що склалися в тій чи іншій ситуації. Наразі мова йде насамперед про умови, що склалися у зв'язку зі збройним нападом Росії на Україну 24 лютого 2022 року. Однією з особливостей поточного моменту стало досить швидке наповнення суспільного інформаційного простору поняттями і термінами, які донедавна не були характерними для нього. І не завжди їхнє використання можна назвати грамотним, коректним, що у свою чергу не може не зашкодити сприйняттю об'єктивної реальності. Тому цілком логічним, вважаємо, звернути увагу на актуальність використання понятійно-термінологічного апарату юриспруденції з урахуванням особливостей воєнного часу і його вплив на формування ціннісних орієнтирів суспільства.

Ключовими у вищезазначеному контексті є два терміни: **воєнний** і **військовий**, які за змістом не завжди правильно розуміють і, відповідно, використовують в публічній сфері.

Термін **воєнний** походить від слова *війна* – словом, що є загальноживаним в лексиконі пересічного громадянина, зміст якого розуміється насамперед як збройна боротьба між державами, що породжує важкі наслідки для життя та здоров'я людей. Набагато складніше з понятійним розумінням зазначеного терміну в юридичній площині і прикладом цього є те, що, на відміну від громадян, ані наша влада ані російська офіційно не використовують юридичний термін «війна» відносно подій, що відбуваються в Україні, починаючи з

24 лютого 2022 року: українська сторона називає це «повномасштабним вторгненням в Україну», а російська – «спеціальною військовою операцією».

Що стосується української влади, то це пов'язане зокрема з відсутністю в нашому законодавстві чіткого понятійного визначення війни, свідомством чого є наявні законодавчі та інші нормативні акти в сфері безпеки та оборони. В одному з базових законів України, а саме «Про національну безпеку України», закріплено лише, що *війна та збройний конфлікт* є основними видами **воєнного конфлікту**. Але якщо *воєнний конфлікт* визначається як форма «розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили» (ст. 1) [1], то війна не містить такої дефініції. Російська ж федерація не використовує термін війна, по-перше, тому, що її влада дійсно вважала збройне вторгнення в Україну короткочасною спеціальною операцією, а по-друге, «планування, підготовка, чи розв'язування агресивної війни», а також «ведення агресивної війни» за Кримінальним кодексом рф є злочинами, за скоєння яких в першому випадку передбачено покарання у вигляді позбавлення волі терміном від семи до п'ятнадцяти років, а в іншому – позбавлення волі терміном від десяти до двадцяти років (ст. 353). Тобто, визнавши повномасштабне вторгнення в Україні війною, російське керівництво одразу ж підпадало під дію вказаних вище статей свого ж Кримінального кодексу.

Невизначеність з поняттям «війна» породжує певну плутанину з термінами і поняттями, похідними від нього. Це стосується, в першу чергу, такої термінологічної пари, як **«воєнний стан»** та **«стан війни»** [2].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Стан війни – особливі відносини між державами в умовах збройного протистояння з моменту оголошення війни між ними (або фактичним початком воєнних дій) до її закінчення. Стан війни в державі настає після його офіційного оголошення. Але в Україні реалізація процедури оголошення *стану війни* в державі є не зовсім чіткою та фактично і не реалізованою, оскільки ані нормами п.19 статі 106, ані нормами п.9 статті 85 Конституції України, іншими законодавчими актами не визначено поняття *стану війни*, а також умови (підстави), необхідні для його оголошення [4, с.96–97]. Тому в день повномасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації в нашу країну за передбаченою конституційною процедурою в Україні оголошено лише воєнний стан.

Ще одна не дуже чітка за розумінням змісту термінологічна пара це *«воєнний злочин»* та *«військовий злочин»*.

«Воєнний злочин» – збірне поняття у міжнародному праві, що об'єднує групу серйозних порушень правил ведення бойових дій та норм і принципів міжнародного гуманітарного права, що вчиняється умисно або через грубу необережність. Це кримінальне правопорушення має три основні види злочинів: злочин геноциду, злочини проти людяності та злочин агресії.

Геноцид – діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Злочини проти людяності – це злочини, що завдають шкоди людині: здоров'ю, добробуту, честі: вбивство, доведення до самогубства, побої, катування, ненадання допомоги особі в небезпеці, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, торгівля людьми, експлуатація дітей, зґвалтування, розбещення неповнолітніх. В Україні також вживають словосполучення *«злочини проти людства»*, визначаючи таким чином злочини, що несуть загрозу не конкретній людині, а людській спільноті, довікллю, порушують правила людського співжиття. Це пропаганда війни, планування та ведення війни, застосування зброї масового знищення, піратство, створення злочинної

організації, бандитизм, терористичний акт тощо. Вони караються не тільки законами певної країни, а й міжнародним правом.

Злочин агресії, це визначений статтею 8 bis Римського статуту, міжнародний злочин, котрий передбачає планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту агресії, який в силу свого характеру, серйозності та масштабів являється грубим порушенням Статуту ООН, особою, яка перебуває в стані фактичного здійснення керівництва або контролю за політичними чи військовими діями держави, а також «акт агресії» відповідно до дефініції ст.1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1974 року як застосування збройних сил державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави [5, с. 31].

Воєнні злочини дуже часто плутають з **військовими злочинами**. Це особливо спостерігається в засобах масової інформації, коли професійним юристам або ж представникам правоохоронних органів приходиться у цих випадках «підправляти» журналістів. У чому різниця між цими термінами? Якщо суто філологічно, то «воєнний», як вже зазначалося, похідний від слова «війна», а «військовий» – від слова «військо». Прикметник *військовий* позначає те, що стосується *війська*, тобто певної системи організаційно-структурних одиниць (підрозділів), що ведуть війну.

Військові злочини – це злочини, що вчиняються у «середині війська», причому не тільки у воєнний, а зокрема й у мирний час. Це правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Вони визначаються національним кримінальним законодавством, в Україні зокрема, статтями 401–435¹ розділу XIX Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Серед таких кримінальних правопорушень: непопора (ст. 402), невиконання наказу (ст. 403), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407), дезертирство (ст. 408), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409), порушення правил поведінки зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414), здача або залишення

ворогові засобів ведення війни (ст. 427), залишення військового корабля, який потерпає (ст. 428), мародерство (ст. 432), погане поводження з військовополоненими (ст. 434) тощо.

В останній час, коли українські збройні сили на тих чи інших напрямках перейшли від оборони до «наступу», то у журналістському середовищі теж з'явилася плутанина, пов'язана з використанням останнього поняття. Його слід розуміти із контексту поняття «**військові бойові дії**», які класифікуються як *оборонні, наступальні (контрнаступальні) та агресивні (захоплення чужих територій)*. Отже, для України, котра до недавнього часу на усіх напрямках оборонялася, наступні бойові дії потрібно визначити як «*контрнаступальні бойові дії*», для Російян ж до недавнього часу були «наступальні агресивні дії».

Військові фахівці (експерти) визначають таку поетапність контрнаступальних бойових дій: *контрнаступальні дії (короткочасні наступальні дії на окремих ділянках), контратака (контрудар) – наступ та перехоплення тактичної ініціативи на окремих напрямках, широкомасштабний контрнаступ* на усіх напрямках, що передбачає максимальне вимотування сил супротивника, вибиття з лав противника найбільш боєздатних та мобільних частин та перехід до повномасштабного *наступу*. Тому, при усьому нашому бажанні «помічати» в діях Збройних сил України «наступ», слід усвідомити, що на середину травня ми можемо говорити тільки про *контрнаступальні дії*.

Отже, наведені вище приклади понятійно-термінологічної плутанини та можливі шляхи їх вирішення, можуть бути корисними для розуміння змісту актуалізованих воєнним часом юридичних термінів і понять, що сприятиме просвітницько-виховній роботі серед молодших курсів здобувачів вищої юридичної або ж правоохоронної освіти, а також широкому загалу й особливо носіям публічної інформації, які в сучасних умовах зобов'язані змістовно коректно використовувати юридико-воєнно-військову термінологію.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8#Text>.
2. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни.

Актуальні питання національної безпеки і оборони. Наука і оборона. 2019. № 2. С. 9–16.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

4. Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція.* 2019. № 4 (25). С. 91–99.

5. Важна К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві. *Молодий вчений.* 2016. № 4.1 (31.1). С. 30–34.

Буличева Наталія Анатоліївна,

доцент кафедри публічного
та приватного права Київського
університету імені Бориса Грінченка,
кандидат юридичних наук, доцент;

Грущенко Олена Анатоліївна,

доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАВИЧОК АНАЛІЗУ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СПРЯМУВАННЯ

Практичні заняття (грец. *prakticos* – діяльний) – форма навчального заняття, на якому педагог організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом виконання відповідно поставлених завдань. У структурі практичного заняття домінує самостійна робота студентів. Правильно організовані практичні заняття мають важливе виховне та практичне значення (реалізують дидактичний принцип зв'язку теорії з практикою) і орієнтовані на вирішення наступних завдань:

– поглиблення, закріплення і конкретизацію знань, отриманих на лекціях і в процесі самостійної роботи;